

YÜZÜNCÜ
YİL ÜNİVERSİTESİ

IIIrd INTERNATIONAL MASNAVI SYMPOSIUM ON CONTEMPORARY INTERACTIONS

III. ULUSLARARASI MESNEVI SEMPOZYUMU

BARIŞ VE DOSTLUK ELÇISI OLARAK MEVLÂNA

مجموعه مقالات برگزیده سومین سمپوزیوم بین المللی مثنوی معنوی

با عنوان

مولانا، پیام آور صلح و دوستی

Urmia Universitesi-Iran

Yücüncü Yıl Unıversitesi-Turkey

دانشگاه ارومیه-ایران

دانشگاه یوزنجو ییل-ترکیه

15-16Oct 2014 , URMIA- IRAN

سومین سمپوزیوم بین‌المللی مثنوی معنوی
مجموعه مقالات برگزیده سومین سمپوزیوم بین‌المللی مثنوی معنوی(مولانا، پیام آور صلح و دوستی) تهیه و تنظیم: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات آذربایجان شناسی دانشگاه ارومیه - - ارومیه: دانشگاه ارومیه، ۱۳۹۳.
۱۷۳۰ص. –(انتشارات دانشگاه ارومیه:۱۲۶)
ISBN:۹۷۸-۶۰۰-۶۶۴۸-۲۰-۰
رؤسای سمپوزیوم رحیم حب نقی، پیامی باتتال: دبیران علمی سمپوزیوم فاطمه مدرسی،محمدشیرین چیکار: دبیران اجرایی سمپوزیوم محبوب طالعی،سید باتتال اورلو: رؤسای دبیرخانه سمپوزیوم نرمین اسماعیلی، مظهر دَدَ.
کتابنامه.
مولانا، پیام آور صلح و دوستی–کنگره‌ها. ۳. مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد، ۶۰۴-۶۷۲ق. مثنوی – نقد و تفسیر. الف. دانشگاه ارومیه. پژوهشکده مطالعات و تحقیقات آذربایجان شناسی. ب. عنوان. ج. فروست.
PIR ۵۳۰۱/هـ۸م۶ ۱۳۹۳

ناشر: انتشارات دانشگاه ارومیه

ویراستار: دکتر فاطمه مدرسی

تهیه و تنظیم: نرمین اسماعیلی

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

ISBN:۹۷۸-۶۰۰-۶۶۴۸-۲۰-۰

رؤسای سمپوزیوم:

دانشگاه ارومیه: دکتر رحیم حب نقی، ریاست دانشگاه

دانشگاه یوزنجوییل وان: پروفسور پیامی باتتال، ریاست دانشگاه

مهمان ویژه سمپوزیوم:

خانم اسین چلبی، بیست و دومین نواده مولانا

دبیران علمی سمپوزیوم:

دانشگاه ارومیه: پروفسور فاطمه مدرسی

دانشگاه یوزنجوییل وان: دکتر محمدشیرین چیکار

دبیران اجرایی سمپوزیوم: *دانشگاه ارومیه:* دکتر محبوب طالعی

دانشگاه یوزنجوییل وان: دکتر سید باتتال اورلو **دستیاران:** دکتر سونر ایشیمتکین، دکتر فرزینده ایدیز

رؤسای دبیرخانه سمپوزیوم:

دانشگاه ارومیه: نرمین اسماعیلی

دانشگاه یوزنجوییل وان: مظهر دَدَ

دستیاران: هادی جوادی امامزاده و فارغ سونمز

فهرست مطالب/içindekiler

عنوان/نویسندگان صفحه

حوزه های تعلیمی دعا درمثنوی مولوی/دکتر طاهره اختری ۱
نسبت اراده خداوند و اراده انسان کامل از دیدگاه مولانا در مثنوی معنوی/دکتر مهدی اکبر نژاد، مهدی مجیدی نیا ۱۹
مقایسه آموزه‌های اخلاقی-تعلیمی درآثار مولانا با نظریه رشدی شناختی ژان پیاژه/اعظم امیری، لیلا امیری ۲۹
آسیب‌شناسی مولاناپژوهی با تأکید بر مطالعات غربی و پژوهش‌های تکراری در ایران/دکتر محسن ایزدیار، دکتر کامران پاشایی فخری ۴۵
آفات دل در مثنوی/ دکترمحمد بهنام‌فر، صدیقه رستمی ۵۹
«صحبت» از نگاه مولوی در مثنوی معنوی/دکتر خلیل بیگ‌زاده، یونس جلوداری ۷۷
سماع در غزل مولوی و مقایسه آن با افکار سنایی/سیده شهلا پیام قره‌باغ ۸۷
درآمدی بر مدارا و بردباری در مثنوی معنوی/سیدناصر جابری اردکانی، منیژه پورنعمت رودسری ۱۰۹
تجلی صلح و صفا در رنگ‌های سبز و سفید مثنوی مولانا/زهرا جمشیدی ۱۲۹
دنیای غرب، تشنهٔ عرفان و معنویّت مولانا/هادی حاتمی، دکتر هادی خدیور ۱۴۳
جلوه های صلح جهانی در مبانی فکری مولانا واشعار او/دکتر فریبا حسینی ۱۶۷
آرای مشترک مولانا و پدرش در باب «عشق»/دکتر حسن حیدرزاده سردرود ۱۸۳
وحدت وجود از دیدگاه مولوی/دکتر محمد حسین خان محمدی ۲۰۵
بررسی مفهوم "بازگشت به اصل" در مثنوی، بر مبنای نظریه تقلیل پدیدارشناسانه/فهیمه خراسانی، طاهره خواجه گیری ۲۲۷
انسان‌شناسی مولوی و نسبت آن با انسان‌شناسی فلسفی با تکیه بر مفهوم «دیگری»/دکتر مریم رامین‌نیا ۲۴۱
واکاوی عشق از منظر مولانا و جایگاه آن در دنیای مدرنیتهٔ کنونی/زکیه رشیدآبادی، زهره سادات شمشیرگران ۲۶۹
معشوق و مولانای سرگشته در غزلیات شمس/تقیه زنگنه ۲۸۳
«محبت و مهربانی به هم‌نوع»: نیاز جهان معاصر در اندیشهٔ مولانا/فاطمه ستاری، دکتر محبوب طالعی ۲۹۹
بررسی قابلیت نمایشی حکایتی از مثنوی مولانا در راستای آموزش محبت و مهربانی به کودکان و نوجوانان/فاطمه ستاری، دکتر محبوب طالعی ۳۱۳
نگاهی به فضایل اخلاقی در مثنوی معنوی مولوی/دکتر کامران شاه مرادیان ۳۲۵

نگرش مولانا به انسان و انسانیت/دکتر محبوب طالعی، مهرویه رضیی ۱۰۸۷
مولانا جلال الدین و ابن فارض در مکتب عشق/احمد برخان، زهرا صادقی ۱۱۰۱
جلال الدین الرومی فی نظر الشیخ محمد سعید رمضان البوطی و فکرة الحب الإلهی/دکتر عبدالهادی تمورتاش، شریف مراد ۱۱۱۱

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RÛMÎ'NİN *MESNEVİ* ADLI ESERİNDE SU METAFORU/Dr. Adem ÇATAK.....1133

VARLIK'TAN DEĞER'E VUSLAT: MEVLANA ÖRNEĞİ/Dr. Akif Akto.....1181

TEBLİĞ BAĞLAMINDA MEVLÂNÂ VE MOĞOLLAR/Dr. Ali HATALMIŞ.....1197

MESNEVÎ'NİN ÇAĞDAŞ TOPLUM ÜZERİNDEKİ İZ DÜŞÜMLERİ/Dr. Aysun ERTÜRK.....1215

AŞKTA YOLU KESİŞEN İKİ YÜREK: ŞEMS VE MEVLÂNA/Dr. Canan IŞIK.....1221

MEVLÂNÂ VE SAİD NURSİ'NİN GAYRİ MÜSLİMLERE BAKIŞI/Dr. CENGİZ KANIK.....1243

"MEVLÂNA'NIN ÇOCUKLARI İLE DİYALOGLARI VE ÇOCUKLARINA OLAN SEVGİSİ"/Dr. Cüneyt UZUNLU.....1263

MEVLANA'NIN ÖĞRETİSİNDE ETKİLİ ÖĞRETMENİN ÖZELLİKLERİ/Dr. Davut OKÇU.....1275

Mesnevî'den Muhabbetle/Dr. FAHRETTİN COÇGUNER.....1293

MOLLÂ CAMİ'DE MEVLANA'NIN İZLERİ/Dr. FARUK KAZAN.....1307

MEVLANA VE GOETHE'YE GÖRE HZ. MUHAMMED/Dr. Faruk SÖNMEZ.....1327

BARIŞ ELÇİSİ MEVLÂNÂ VE KUANTUM/Dr. Ferzende İDİZ.....1337

MEVLANA VE MARTİN BUBER'DE BEN-SEN İLİŞKİSİ/Araş. Gör. Hakan HEMŞİNLİ.....1359

Mevlâna'nın Evrensel Düşüncesi, MEVLÂNÂ'DA OLAYLARA KADER OLGUSU BAĞLAMINDA (EVRENSEL BOYUTUYLA) BAKMAK/Dr. Hayati AYDIN.....1386

MEVLANA'NIN "İNSAN" TELAKKİSİ VE "İNSAN-İ KÂMİL" ÖLÇÜSÜ/Dr. Kemal EROL, Emin Emrullah EROL.....1393

LEYLÂ HANIM DİVÂNI'NDA MEVLÂNÂ VE MEVLEVÎLİK/Dr. Mehmet Halil ERZEN.....1411

MEVLANA'DA PARADOKS/Dr. Muhammet Nasih ECE.....1429

MESNEVİ'DEKİ BAZI MEKÂNLARIN SOSYOLOJİK ANALİZİ/Dr. Mehmet Emin AKASLAN.....1453

TEBLİĞ BAĞLAMINDA MEVLÂNÂ VE MOĞOLLAR

Ali HATALMIŞ*

ÖZET

Mevlânâ, hayatı ve eserleri ile gerçek bir İslam tebliğcisidir. Yaşadığı çağ Müslümanlar açısından oldukça sıkıntılı ve sancılıdır. İslam dünyası doğudan Şamanist Moğolların, batıdan Hristiyan Haçlıların kuşatması altındadır. Mevlânâ ve ailesi Moğol istilasının etkisiyle doğduğu toprakları terk etmek zorunda kalmıştır. Mevlânâ, sığındığı ve son liman olarak gördüğü Orta Anadolu topraklarında; silkinme, toparlanma ve hatta atağa geçme şeklinde de özetlenebilecek evrensel duruşuyla Müslümanların ve tüm insanlığın umudu olmuştur. Onun çağrısı ümit ve hidayet yolu olan İslam'adır. Mevlânâ'nın dönemin sarsıcı süper gücü Moğollara karşı ılımlı bir tutum sergilediği söylenebilir. O, Moğolların zamanla Müslüman olacaklarını düşünmektedir. Bu bağlamda Gazan Han başta olmak üzere Moğol hükümdar ve yöneticileriyle ilişkileri geliştirmeyi ve onları İslam'a ısındırmayı hedeflemektedir. Bu istilacı Moğolların çocuklarının çok geçmeden Müslüman oldukları da tarihi bir vakıadır.

Bu bildiride tebliğ kavramı, Mevlânâ'nın Moğol istilasına karşı yaklaşımı, Moğolların Müslüman olacağı beklentisi ve onları İslam'a daveti yani tebliği ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Moğollar, tebliğ, Şamanlık, ihtida, İslamlaşma

Giriş

Mevlânâ'nın yaşadığı dönem İslam dünyası açısından oldukça sancılı geçmiştir. Gaflet, rehavet ve tembellik bir kâbus gibi Müslümanların üzerine çökmüştür. Bölünmüşlük ve parçalanmışlık ise zirve yapmıştır. Doğudan ve batıdan kuşatılmışlığın ötesinde, İslam toprakları istila ve işgale maruz kalmıştır. Mevlânâ'nın doğduğu Belh

*Yrd. Doç.Dr.Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (alihatalmis@yyu.edu.tr)

ve civarı Moğol işgali arifesinde iken, baba Bahaeddin Veled ailesini de yanına almış ve uzun bir hicret yolculuğuna çıkmıştır. Dönemin en güvenli ülkesi Anadolu Selçuklu coğrafyasında karar kılmıştır.

Anadolu toprakları o zamanlardan beri Müslümanların, Türklerin son limanı olarak görülmüştür. Mevlânâ çocukluğundan itibaren çıktığı bu uzun yolculukta İslam dünyasının içinde düştüğü durumu yakinen görmüş olmalıdır. Mevlânâ, babası başta olmak üzere dönemin önemli bilginlerinden dersler almış ve çağının en yetkin bilginlerinden biri haline gelmiştir. Tasavvuf yolunda da ilerleyen Mevlânâ'nın hayatında, Şemsi Tebrizî ile buluşması bir dönüm noktası olmuştur.

Mevlânâ'nın Moğollarla ilişkisi hassas ve tartışmalı bir konudur. Mevlânâ, Moğolların yakında İslam'ı kabul edecekleri kanaatini taşımaktadır. Tarih, Moğolların çok geçmeden Müslüman olduğuna ve İslam âlemine nasıl entegre olduklarına şahittir.

İbn Haldun'un deyimi ile Moğollar bedâvetten kurtulamamış medeniyet ve kültür bakımından oldukça geri bir toplumdur. Moğollar kenetlendikleri başbuğlarının etrafında insanlığa karşı cesur ve saldırgan bir tavır içerisinde olmuşlardır. Sayıca az olmalarına rağmen, karşısındaki güçleri acımasızca zabt u rapt altına almışlardır.

Mevlânâ, o günün şartlarında askeri açıdan Moğolları yenmenin zorluğunu düşünmüş olmalı ki, onlara gönül alıcı tarzda yaklaştığı ancak yeri geldiğinde ise eleştirel yaklaştığı görülmüştür. Mevlânâ'nın Moğollara karşı temkinli bir dil kullanması, zaman zaman iltifatta bulunması yüzünden Moğol ajanı olarak suçlanmasına yol açmıştır. Moğol ajanı suçlaması, engin ve kuşatıcı tasavvufî bakış açısına sahip olduğunu düşündüğümüz ve bütün insanlığa eşit yaklaşmayı hedefleyen Mevlânâ'ya bir haksızlıktır. Yöneticilere, devlet erkânına hep mesafeli durmayı savunan Mevlânâ, onlara öğüt vermekten de geri durmamıştır. Kullandığı üslup genellikle yumuşak olmasına rağmen yeri geldiğinde sertleşebilmektedir. Sabır ve kararlılıkla yürüttüğü tebliğ stratejisi karşılık bulmuş olmalı ki; İlhanlı Hükümdarı Gazan Han, Mevlânâ'ya olan saygısını ve takdirini, şiirlerinin yazılı olduğu altın yaldızlı kaftanı hediye etmekle karşılık bulmuştur.

1.1. Mevlânâ ve Tebliğ

Tebliğ, İslamiyet'te kişinin doğru inanç ve davranışları yaymaya çalışması, misyon faaliyetinde bulunması, kısaca İslam'a davet etmesidir.(Gündüz,1998: 363) Tebliğ sonucu hidayete erişme yani Müslümanlığı tercih etmedir.

Mevlânâ İslam'ın en güzel şekilde anlatmasının önemine işaret etmiş; "*Sesi çirkin müezzinin kâfir ülkesinde ezan okuması ve bir kâfirin ona hediye etmesi*" hikâyesini anlatarak tebliğ stratejisinin ipuçlarını vermiştir. (Mesnevî, 2004/ V, 262-263 b.3380-3408) Müslümanın bir Mecusi'yi dine davet etmesi karşısında Mecusi'nin sürekli dünyevi bir arzusunun gerçekleşmesi şartını koşması ve en sonunda; "*Onun dilediği oluyorsa artık benim işim kimden düzelir ki?*" bahanesi ile Müslüman olmaktan kaçınması konu edilmiştir. (Mesnevî, 2004/ V, 276 b.2912-2936)

Tebliğci açısından muhatabın inatçı bir kâfir olmasının da hiçbir öneminin olmadığını düşünen Mevlânâ'ya göre, herkes tebliğe muhtaçtır. Mevlânâ, "*Fakat ben o cevaplarla sualleri hep söylersem, söyleyeceğim sözü bırakmalıyım*" demek suretiyle tebliğin inceliklerine işaret ederek muhatabın dikkatini çekecek örnekleri sıralamaktadır. Yine imanın sadece akılla halledilmesinin zorluğunu hikâye ederek de sözü sevgiye, aşka getirmekte ve "*Ve bu da Tanrı'nın ihsanıdır, dilediğine verir*", diyerek hidayetin biraz ada nasip oluşuna dikkat çekmektedir. (Mesnevî, 2004/ V, 257-258 b.3210-3242)

"Fakat Allah'tan davet etme emri gelince halkın kabul edip etmemesiyle ne işimiz var? Nuh, tam dokuz yüz yıl kavmini davet edip durdu. Her an da kavminin inkârı arttı. Fakat söylemekten vaz geçti mi? Hiç sükût mağarasına çekilmeye kalkıştı mı? Köpeklerin havlamasıyla kervan, hiç yolundan kalır mı? Ay ışığı olan gecede dolunay, köpeklerin havlamasıyla yürüyüşünü ağırlaştırır mı? Ay, ışığını saçar, köpek de havlar durur. Herkes yaradılışına göre bir hizmette bulunur" (Mesnevî, 2004/ VI, b.9-14) ifadeleri ile Mevlânâ, tebliğcinin Nuh misali yılmadan usanmadan kararlılıkla üzerine düşeni yapmasını istemiştir. "*Kim eli boş pazara giderse ömrü geçer, tamamiyle ham ve eli boş olarak geri döner*" diyerek de rasyonel

adımlarla hareket etmenin önemine işaret etmiştir. (Mesnevî, 2004/ VI. Defter b.840)

Mevlânâ, tebliğ metodunun mihengini şu ifadeleriyle taçlandırmıştır: "*Allah için hizmette bulun. Halkın kabul etmesiyle, ret etmesiyle ne işin var senin.*" (Mesnevî, 2004/ VI, 322, b.845)

Mevlânâ, dolaylı olarak Moğolların işledikleri bunca zulme rağmen tebliğe muhatap ve muhtaç oluşlarını düşünmüştür. Onlara sevgi ve samimiyetle yaklaşılmasının önemine değinmiştir: "*Ey kullarıyla barışı hep savaşla karışık olan dost! Böyle utanç dostluk daha ne kadar sürecek? Eğer benim seninle iyi geçinmemi istersen, şu renklerle karışık olan gözyaşlarımın manasını anla!*" (Rubâîler, 2012/107, (711)

Moğollara tanıdık gelecek ejderha, Hüma kuşu, semender, (Divân-ı Kebîr, 2000/ I, 416, 33 b.258); II, 82 b.670), 309b.1544) çöreotu, nergis gibi bitki metaforlarını kullanmıştır. (Divân-ı Kebîr, 2000/ II, 212b.1714), 401b.3356) Moğol ordusunun önemli kısmını oluşturan Türk boylarını da unutmamış, onların adlarını anmış güzel-çirkin yönlerine dikkat çekmekle beraber Mevlânâ, övgünün ve ödüllendirmenin daha etkili bir metod olduğunu düşünmüş olmalı ki, çoğunlukla olumlu ifadeleri tercih etmiştir.

"Put" sözcüğünü çok sık kullanan Mevlânâ, putçuluktan kurtulmanın yollarına işaret ettiği gibi; put sözcüğüne bazen 'hoş, güzel' anlamını vermiştir. (Mesnevî, 2004/I, 114 b.2407) Bu yaklaşım tarzıyla Moğollar içinde önemli yekûn teşkil eden putperestlerin (Budistlere) dikkatinin çekildiği söylenebilir. Gök Tanrı inancına sahip (Şaman) Moğollar unutulmamıştır. Cengiz Han ve Hülâgû gibi kurucu simaların inancı Şamanlık olduğu bilinmektedir. Şamanlıkla Müslümanlık arasında netlik korunmalı diyen Mevlânâ, Şamanlarla özdeşleşen büyü ve büyücülüğe eleştiriler getirmiştir. (Divân-ı Kebîr, 2000/ I, 27b.212), VII, 365b.4729). Yine Şaman inançlarının İslamiyet ile aynîleştirilmesini kabul etmemiştir. (Fîhî Mâ Fîh, 2013/ 28,62)

Tebliğin bir tür gafletten uyandırma meselesi olduğunu düşünen Mevlânâ, "*Süleyman'ın Belkıs'ı uyandırması gibi elinden gelenin yap.*"(Mecâlis, 2007/75) demektedir. Tebliğin son aşaması, hedefi ve meyvesi 'şehadet'tir. Bunu da "*Arştan kürsüden daha yüce*

olan şehadet kelimesini söyle, söylet de ölmeden o sözün ağır elbisesini giyerek yüceleyim" (Mecâlis, 2007/36) demek suretiyle ifade etmiştir.

1.2. Moğollar

Moğolların Türklerin bir boyu oldukları, geçmişlerinden itibaren Türklerle iç içe ve komşu oldukları ve büyük bir bölümünün Türkleştikleri gibi görüşler ileri sürülmüştür. (Ersoy, 2008:21) "Tatar" kavramı Türkleşen Moğollar kadar, Moğol egemenliği altında yaşayan tüm halklar için de kullanılmıştır. Batılı ve İslam kaynaklarının çoğunda Moğollara Tatarlar denildiğini görürüz. (mesela İbnü'l-Esîr 1987: XII, 316 vd., İbn Kesîr 1985: VII, 127; Barthold ve Köprülü 1984: 65 vb.) Ama Tatar kavramının Moğollardan ziyade Türklerin bir boyu olduğu görüşü (Maksudoğlu 1997: 206-207) daha reel politiktir. Zira Mevlânâ'nın Moğol yerine Tatar'ı sıklıkla kullandığını görürüz.

Moğol (Tatar) ordusunun büyük çoğunluğunun Kıpçak ve diğer Türk boylarından oluşturulduğuna dikkat çeken Maksudoğlu, onbaşılık dâhil tüm komuta kademelerinin Moğolların tekelinde olduğu görüşündedir. (Maksudoğlu, 1997: 206-207) Moğol orduları ile Anadolu'ya kadar getirilmesi olası Hıta(y), Çiğil, Kalmuk ve Oğuz gibi Türk boylarına atıflar Mevlânâ'nın eserlerinde de vardır.

1.3. Moğol İnanışları

Moğol dini, doğadaki varlıklara güçler atfetmeyi, büyü yapmayı ve üfürükçülüğü öngören Şamanlıktır. Bu inanış tarzı eski Türk inançlarıyla da benzerlik gösterir. Moğollar zamanla Budizm ve Hristiyanlığa ilgi duymuşlar ve Çin kültüründen etkilenmişlerdir.(Spuler, 1957/ 187-189) Moğollara danışmanlık yapan tarihçi Cüveynî; Moğolların bir bütün halinde belli başlı dinlere bağlı olmayışlarını, (belki de onların dinsiz olarak telakki edilmelerini) şöyle yorumlamıştır: "*Cengiz Han'ın herhangi bir dine inanmadığından hareketle istila ettiği yerlerde, dininden dolayı insanlar arasında ayırım yapmadığı, bilakis ibadetleri ile meşgul din âlimlerine zahit ve keşişlere iyi davrandığı, onları himaye ettiği gibi tüm dinlere eşit mesafede durmuştur*."(Cüveynî, 1998: 87)

Cengiz Han ve oğlu Ögeday (Oktay) Han katıksız Şaman (Gök Tanrı) inancındaydılar. Küyük Han ve Mengü Han Hristiyan müşavirler edinmişlerdir. Kubilay Han ve Hulâgû'dan itibaren Moğollar arasında mistik temayüller artmıştır. (Spuler, 1957/ 199) Abaka Han mistik bir din olan Budizm'i benimsemiş, oğlu Argun (salt. 1284-1291), sıkı bir Budist olarak yaşamıştır. Argun, bahşîlerin (Budist keşişlerin) tavsiyesine uyarak devlet yönetimini annesi Toğançık Hatun'a terk ederek, Tebriz kalesinde inzivaya çekilmiştir. Bahşîlerin önerdiği bir ilacı sekiz ay boyunca kullanmış (perhiz yapmış) ve bu ilacın etkisiyle de felç olarak yaşamını yitirmiştir. (Sümer 1991: III, 356)

Mevlânâ'nın eserlerinde Moğolların din ve inanışlarına, özellikle Şaman ve putperestliklerine atıflar yapılmıştır. Haddi zatında Mevlânâ'nın, dinlerin amaçlarının birliği konusundaki görüşleri de vardır. Ona göre, dinlerin yolları, yöntemleri ayrı ise de gayeleri birdir. Kendi ifadesiyle, "*Her Peygamberin ve her velinin bir yolu vardır, fakat değil mi ki Tanrı'ya götürmede hepsi de birdir.*" (Mesnevî, I, 137 b.3085) Onun bu yaklaşımı farklı dinlerdeki insanların dikkatinden kaçmamıştır.

Moğollar yeri ve göğü yaratanın Allah (Tengri) olduğuna inanırlardı. Ama ikincil (tâli) tanrılara da inanmak suretiyle de pagan (müşrik) inancına sahiptiler. Öldükten sonra öbür dünyada buradakine geniş ölçüde benzeyen bir yaşam beklerlerdi. (Spuler, 1957: 188) Mevlânâ, Moğolların ahirete Müslümanlar gibi inandıkları iddiasını ise; "*Yalan söylüyorlar ve kendilerini Müslümanlarla müşârik tutmak istiyorlar…*" diyerek ret etmiş ve hamamdan geldiğini iddia eden bir deve metaforu ile konuyu açıklamıştır. (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 62)

Moğollar yeryüzü hâkimiyetinin kendilerine Tanrı tarafından bahşedildiği fikrinde idiler; hanlar ise Allah'ın bu iradesini gerçekleştirmekle sorumluydular. Bu yüzden mühür ve vesikalarda "Mengü Tengri küçündür/Ebedi Tanrı'nın gücüyle" yazılıydı. İbadet biçimleri oldukça basitti. Güneşi, ayı, çeşitli hava olaylarını ve ejderha gibi efsanevi varlıkları kutsarlardı. Güneşe (güneye) yönelerek üç defa diz çökerek tazimde bulunurlardı. Havaya içki (kımız) kadehi fırlatılarak Tanrıya sunarlardı. Kan içmek suretiyle antlaşırlar, toprak

(ana) kutsanır, yağmur taşını (karataş) yanlarında bulundururlardı. (Spuler, 1957/ 188-191)

Her ayın ilk günü putlar önünde şölen düzenlerlerdi. Tüm dini ayinlerini yöneten Kamlar (Şamanlar) Moğol Hanları yanında oldukça saygındılar. Kamlar, Cengiz Han kanunlarına göre beyaz elbiselere bürünmek ve beyaz atlara binmek zorundaydılar. Kehanette bulunma ve büyücülük onların en önemli vasıfları idi. Kamlar hanların, subayların danışmanlarıydı. (Spuler, 1957/ 190-191)

Moğollarda bir kimse hastalandığı zaman, Şamanlar bu hastalığın tabii bir hastalık mı, yoksa cin çarpması sonucu mu olduğunu tespit ederek, hastayı ona göre tedavi ederlerdi. Hastalığın cin çarpması neticesinde olduğu kanaatine varırlarsa, silahla göğe ok atarlar veya hastanın yatağının iki tarafına yalın kılıç asarlardı.(Hunke 1972:144-148) Mevlânâ, hastalık konusunda Moğolların bu hareketini bilinçsiz ve akılsızca niteleyerek göndermede bulunmuştur: "…*Sonra seni kahrettiğini bildiğinde, başına mihnet topuzunu vurur. Öyleyse onu defet; Nemrut gibi savaşta ona doğru havaya ok at. Moğol ordusu gibi, birisi ölürken ölmesin diye göğe ok at*." (Mesnevî, VI, 307 b.357-375)

Moğolların hastaları özellikle ordudan ve kalabalıklardan tecrit ettikleri, dua ve efsunla tedavi etmek istedikleri gibi pek çok inanışları vardı. Ölüleri değerli özel eşyaları ile birlikte defnetme adetleri vardı. Rütbelerine göre defin işleri değişebilirdi. Hanların kabirleri gizli tutulması adına defineden garibanlar öldürülürdü. Efendisine hizmet etsin düşüncesiyle köle ve cariyeler diri diri gömülürdü. Hanlara yas tutma (âdeti) zorunluydu. Bu töre ve adetleri ilk defa kaldıran Gazan Han olmuştur. (Spuler, 1957: 195-198)

2. Moğol İstilası

Moğol istilası dünyanın büyük bir bölümünü etkilemesi ve özellikle İslam dünyası üzerinde yıkım ve tahribatının büyük olması bakımından çok önemlidir. Bu istilaya yakından tanıklık eden ünlü İslam tarihçisi İbnü'l-Esîr'e göre; "*Bu büyük ve dehşet verici olay, muazzam musibet gün ve gecelerimizi kararttı, hayatımızı perişan etti, bölgede yaşayan bütün insanları ve özellikle Müslümanları*

kökünden kazıdı. Şayet birisi çıkar da 'Cenâb-ı Allah'ın Hz. Âdem'i yarattığı günden bu güne kadar bu büyük felaketin benzeri görülmüş ve yaşanmış değildir' derse mutlaka doğru söylemiş olacaktır." (İbnü'l-Esîr, 1987/XII, 316 vd.)

Mevlânâ'nın doğduğu şehir Belh'in de Cengiz Han tarafından istila edilip, yağma edilmesini, halkının kılıçtan geçirilmesini ve yapılan diğer Moğol zulümlerini, dönemle ilgili diğer tarihi kaynaklar yanında Mevlevî kaynakları da tüm çıplaklığı ile anlatmaktadır: "*Moğolların on iki bin mescidi ateşe verdikleri on dört bin Kur'ân-ı Kerîm'i yaktıkları, elli bine yakın bilgin öğrenci ve hafızı öldürdükleri, iki yüz bin insanı yere gömdükleri, yağma edip götürdüklerinin ise haddi hesabının olmadığı söylenir.*" (Eflâkî, 1973/I, 118, Küçük, 2003/308-309)

2.1. Mevlânâ'nın Moğol İstilasına Yaklaşımı

Mevlânâ'nın daha doğrusu ailesinin Belh'den ayrılarak (1212) diyar diyar dolaşıp Anadolu'ya Konya'ya kadar devam eden göç yolculuğunda en büyük etken Moğol istilası olsa gerektir. İstila öncesinde Belh'in de içinde bulunduğu topraklar Harezmşahların elinde bulunuyordu. Baba Bahaeddin Veled dönemin önemli ve hatırlı âlimlerinden biriydi. Bahaeddin Veled'in, Harezmşah ve büyük âlim Fahreddin Razi ile aralarının açılması gibi nedenler bu topraklardan göç etmelerini hızlandırmıştır. (Sipehsalar, 1977: 20-22)

Mevlânâ Moğol istila ve egemenliğini Allah iradesinin bir sonucu ve onlara itaat etmeyi de yerine getirilmesi meşru bir durum olarak görmüştür. Bu yaklaşım ister istemez Moğol yöneticilerine karşı ölçülü bir tavır takınmasına yol açmıştır. (Kayaoğlu, 1987: 159)

Mevlânâ Fîhî Mâ Fîh adlı eserinde Moğolların acınası durumdan üstün bir konuma nasıl yükseldiklerine değinmiştir. "*Moğollar başlangıçta, ıssız, medeniyetten oldukça uzak yelerde aç, sefil ve ihtiyaç içinde yaşamlarını sürdürürlerdi. Binitleri öküz, silahları ağaçtandı. Zaman zaman Harzemşah ülkesine kaba keten kumaş almak için gelirlerdi. Tüccarlarına mal satılması şöyle dursun çok kötü davranıldı. Ülkelerine girmeleri engellendi, (birçokları haksız yere) öldürüldü.*" (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 61) Mevlânâ Moğolların başlangıçta maruz kaldıkları bu durumu mazlumluk olarak değerlendirmiştir.

"*Mazlumun duası haktır*" (Buhâri, Mezâlim 9) düsturunca da Mevlânâ Moğol tacirlere yapılan haksız muamelenin cezbi ilahiye eriştiği noktayı nazarından bakmış ve; "*Tatarlar 'helak olduk' diye padişahlarının huzuruna niyaza gittiler. Padişah onlardan on gün mühlet talep etti. Ve karanlık bir mağaranın içine girdi ve oruç tuttu, huzû ve huşû ile takdim eyledi. Hak Teâlâ'dan 'Niyazını kabul ettim, hurûc et, her nereye gidersen mansûr olacaksın' diye nidâ geldi. Vaktâki hurûc ettiler emr-i Hak'la mansûr oldular ve âlemi zapt ettiler.*" diyerek yorumlamıştır. (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 61-62)

Mevlânâ'nın Moğolların sarsıcı gücü karşısında temkinli davrandığı söylenebilir ama yeri geldiğinde Moğol istilasına karşı durulmasını da istemiştir. Dönemin önemli devlet adamı Muîneddin Pervâne'yi Moğollarla birlik olup Memlûklara karşı savaşmasını doğru bulmayarak; "*Sen önce Müslümanlığın başı oldun… Sen, gidip Tatarla birleştin. Hâlbuki bu şekilde Şamlıları ve Mısırlıları yok etmek, İslam vilayetlerini kırıp yıkmak için yardım etmiş oluyorsun.*" demek suretiyle eleştirmiştir.(Fîhî Mâ Fîh, 2013: 8-9)

Eflâkî'ye göre; Mevlânâ *ve* diğer din büyüklerinin ölümünden sonra, Moğol istilasının getirdiği felaketler artmış, sultanlar ve nazlı emirlerin tahtları Moğolların ayağı altında çiğnenmiş, servetler mahvolmuş, nice başlar kesilmiş, medrese ve hangâhlar misafirhaneye dönüştürülmüş, yeryüzünden bereket kalkmış ve zalimlerin karanlığı âlemin üzerine çökmüştür. (Eflâkî, 1995: II, 16) Mevlânâ, Moğolların ahirete iman ettiği gibi düşüncelerin maksatlı olduğunu, bunca zulüm ve haksızlık yapan Moğolların ahiret inancının olamayacağını söylediği görülmüştür. (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 62)

2.2. Moğollar Anadolu'da

Mevlânâ Konya'ya gelip yerleştiği sıralarda Moğol istilası kapıdaydı. Alâeddin Keykubat Moğol tehdidine karşı şehrin surlarını onardığı ve yenilerini inşa ettirdiği dönemde (Turan, 2005: 69) Mevlânâ ve babası Bahaeddin Veled'i davet etmiştir. Bahaeddin Veled, sultan Keykubat'a surların sağlamlığı, askerlerin savaşa hazırlıklı oluşu yanında, insanların kendisi için hayır duada bulunacağı bir yönetim sergilemesini istemiştir. (Eflâkî, 1995: I, 54-55)

Anadolu Selçuklu Devleti Moğolları durduracak güçte değildi. Moğol komutan Baycu Noyan 1242 yılında Anadolu'yu istilaya başladı. Erzurum'u işgal etti ve şehri tahrip etti. Ertesi yıl daha büyük bir kuvvetle batıya doğru ilerledi. 30-40 bin kişilik ordusunun büyük bir kısmı Ermeni ve Gürcülerden meydana gelmişti. Selçuklu ordusu 50 bin dolayında idi ancak 20 bin kişilik öncü kuvvetler Moğollarla savaşmaya başladılar. Selçuklu öncü kuvvetleri yenildiler ve dağılarak geri çekildiler. Kösedağ civarında bekleyen Selçuklu ordusu, Sultanın savaş alanından kaçması üzerine ağırlıklarını bırakarak dağılmışlardır (1243). Bu tarzda bir yenilgi tarihimizde az rastlanır bir durumdur. Moğollar böylesine beklemedikleri zaferlerini talan ve yağma ile sürdürdüler. (Kayaoğlu, 1987: 161)

Kösedağ yenilgisi sonrasında Baycu komutasında Moğollar, Anadolu'da hızla ilerleyişini sürdürdüler. Selçuklu payitahtı Konya'da kuşatma altında halk korku içinde beklemeye başladı. Konya halkının çoğunluğu Moğollara direnmenin doğru olmayacağını düşünmekteydi. Şehrin etrafı muhkem surlarla çevrili idi. Baycu eğer şehir direnirse kaleleri yıkıp şehri tahrip edeceğine dair yemin etmişti. Saray kâhyası Nizameddin Ali dört katır yükü altın götürüp aman dileyerek şehri yakılıp yıkılmaktan kurtardı. Baycu yalnız dış surların burçlarını yıkmak suretiyle yeminini yerine getirdi. (Kayaoğlu, 1987: 162)

3. Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerine Yaklaşımı ve Tebliği

Yöneticilerle mesafeli durmayı erdem sayan Mevlânâ'nın, (Divân-ı Kebîr, 2000/V, 443, VI, 273 b.2749-2750; Fîhî Mâ Fîh, 2013: 12 vd.) büsbütün onlardan kaçmayı kast etmediği açıktır. Mevlânâ'nın doğrudan Moğol Hanları ile ilişkisi olmamışsa da Moğol veya Moğolların iradesine boyun eğen yöneticilerle ilişkileri söz konusudur. Bu yöneticilerden en önemlisi Muîneddin Pervâne'dir. Muîneddin Pervane Selçukluların dağılma sürecinde dirlik ve düzeni sağlayabilmiş, Moğollar ile Memlûklar arasında denge politikasını gütmüş önemli bir devlet adamıdır. (İbn Bibi,1941/289) Mevlânâ çoğu kez onun devletin başında kalıp adaletle yönetmesini istemiş, Moğolların yanında durmasını ise eleştirmiştir: "*Tatarlar ile bir olup,*

Şamlıları ve Mısırlıları ifnâ etmek ve vilâyet-i İslâmiyyeyi harâb eylemek için muâvenet ettin." diyerek de onu uyarmıştır. (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 9-15, 73-74)

Mevlânâ, bir Moğol yöneticisinin (Atabek) Bizans'la kız alıp vererek Müslümanlara karşı ittifak kurmasına şiddetle muhalefet etmiş ve bu ittifakın kurulamayacağının altını çizmiştir. (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 28-29) Mevlânâ, Moğolların ellerindeki malların kamu malı gibi değerlendirilebileceğini, "*Su, testi veya küp içinde bulundukça, o senin mülkün olur ve onda kimse tasarruf edemez. Her kim senin iznin olmadan o küpten su alırsa gasp etmiş olur. Fakat suyu denize döktüğün vakit herkese helal olur ve senin mülkünden çıkar. Bizim malımız onlara haram ve onların malı bize helaldir*." diyerek açıklamıştır. Gerekçesini de Moğolların putperest oluşlarına bağlamıştır. (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 61, 237) Yine Fîhî Mâ Fîh'te Mevlânâ'nın Seyfeddin Buhârî lakaplı bir Moğol yöneticisi ile diyaloğuna yer verilmiştir. (Fîhî Mâ Fîh, 2013: 144-145,155)

Hülâgû zamanında Anadolu'yu işgal eden Moğol komutan Baycu ile Mevlânâ'nın doğrudan bir temasına Eflâkî yer vermiştir. Menkıbeye göre Baycu, ordusu ile Konya'yı kuşattığı, halkın can derdine düşüp birbiri ile helalleştiği sırada, Mevlânâ'dan yardım istenir. Mevlânâ, şehrin dışına çıkıp, yüksekçe bir yerde kuşluk namazına başlar. Yeşil elbiseler içindeki bu zatın bir takım büyüklüklerini gören ve haşmetinden korkan Moğollar şehre dokunmazlar. Hediye edilen sayısız para ve malı alıp Konya'yı bağışlarlar. Yalnız, Baycu yemin ettiği için surlardan bir kısmı yıktırılır. Böylece tahrip ve zulümden kurtulan Konya'ya Mevlânâ "Evliya Şehri" lakabını verir. Onun kıyamete kadar Moğol ve düşman tecavüzünden masun bulunduğunu söyler ve Moğolların "Her şehirde böyle bir adam bulunsaydı buraların halkı bize yenilmezdi" dedikleri rivayet edilir (Eflâkî, 1995/I, 283-285)

Mevlânâ'nın Konya kuşatması esnasında gösterdiği bu gözü pek ve cesaretli tavrı, Mevlânâ'nın dostlarından biri tarafından sonraki günlerde Mevlânâ'ya hatırlatılarak o dehşetli kıyamet gününde nasıl olup da Baycu'nun askerlerinden korkmayıp, tepeye çıkıp namaz kıldığını sorması üzerine Mevlânâ: "Evet Efendimiz Peygamberimiz

(sav.) 'Ben insanların en yüreklisiyim, buyurmamış mıdır?' dedikten sonra coşkuyla o günkü durumunu anlatan bir gazel okumuştur: (Divân-ı Kebîr, 2000/ V, 443 b.6030 vd.; Eflâkî, 1995/I, 286-287, Küçük, 2003/315)

Mevlânâ Moğol işgal ve tahribatını define aramaya benzetmiş; "*Tatar, dünyayı savaşla yıktı amma yıkık yerde senin definen olur, ne diye gönlümüzü sıkalım, ne diye daralalım?*" (Divân-ı Kebîr, 2000/ III, 229 b.2133)

Mevlânâ, Moğollara tebliğinin yöntemini şu şekilde dile getirir: "*Uzaklaştır şu vahşi hayvanları da aklı fikri paralamasınlar... Şunun bunun boş laflarını duymamak için pamuk tıkayalım kulağımıza....Gece geçti seher oldu; kalk hiçbir şeyden habersiz, uyuyup durma. Zaten din güneşinin ışığı, habersiz bir hale getirir de uyutur mu seni? Bölük-bölük gelen Tatarlar yörük bir ordu; Tan yeri kinden, fitneden gebe kalmış... Hadi göğün bile karnını yarıver olur ya, belki bu vakti tamam olmamış çocuk doğuverir. Yürü, aydınlığa dal, niceye bir Tatar'dan, Ermeni'den söz edeceksin? Ne vakte dek yerinden-yakandan bahsedeceksin? Kefen giy, kılıç kuşan, yürü. Zilkade ayının beşinci cumartesi gecesiydi. Yıllardan da altı yüz elli dörttü.*" (Divân-ı Kebîr, 2000/ VII, 127 b.1589 vd.)

Yine Mevlânâ'nın tebliğin önemini vurguladığı satırlar; " *Aşk mahallesinden bir sestir, geliyor; nerede-nerede demeyi bırak da şu mahalleye dal. Yürü hakanın eteğine bir iyice sarıl; o olduktan sonra Baycu'yu ne diye düşünüyorsun. Yürü köşkünün yanında bir ev tut da yan ağrısından kurtul gitsin.*" (Divân-ı Kebîr, 2000/ VI, 273 b.2749 vd.)

Mevlânâ Moğollara gönüllerini okşayıcı tarzda yaklaşmış, adeta yazdıklarıyla onları cezbederek Hakk'a davet etmiştir. Divân-ı Kebir'de yer alan bazı beyitlerde bunu görmek mümkündür: "*Köyden bir başkası geldi, bir başka tencere koy ateşe; tacını rehine koyduysan kemerini de rehine vermekten bahset. Konuştuğun bir Rafızi ise Ali'nin lütfundan dem vur, Sünni'yse Ömer'in adaletinden söz et*." (II, 166 b.1330-1331) "*Nerede köpek nefis; tu ki, bütün dünya nefis kesilmiş; denizin dudağı nerden murdar olacak köpek yüzünden?*" (V, 48 b.576) "*Halk, Tatar'dan kaçıyor, bizse Tatar'ı yaratana tapı kılalım. Kaçmak için yüklerini, develerini yüklediler; bizim yükümüz yok ki; biz ne*

yapalım? Halk kopup kaçıyor; biz de dama çıkalım da develerini sayalım bari." (V, 159 b.1830-1832) "*A havasına uymuş her zevekil, a Tanrıdan usanmış kişi, sen Kaan'ın adamı değilsin, bir Moğolcağızsın sen. Kendi şarabınla kendin bir sarhoşcağız olmuşsun; gâh ekşiceğizsin, gâh tatlıcağız…Hünerceğizinle pek derinceğizlere dalmışsın diye nazcağızlar etmedesin, ululanmacıklara kendini vermişsin*." (VII, 168 b.2121-2122) "*Vakit geçti diye neden aksatmadasın; karanlık geceden niye korkuyorsun? Batı tarafından ışıklar saçan Ay'ı doğuruveririm ben. Sen Tatar'dan korkuyorsun, çünkü Tanrı'yı tanımıyorsun… Oysaki ben Tatarlardan iki yüz iman bayrağı yükselteceğim. Hele bir soluk susayım da aşk şarabını içeyim; savaş zırhını giyineyim de safları yarayım, orduyu kırıp geçireyim*." (VII, 428 b.5572-5575) "*İster İranlı ol, ister Rum, ister Türk; dilsizlerin dilini öğren. Yaş sopanın ucu, öbür ucu ateşliyse ağlar. Bu aşkta İsmail gibi kurban ol; çünkü gece de gündüze karşı boyuna kurban olur gider.*" (VII, 662 b.8787-8789) "*Şu gaddar dünyayı anmayı bırak; gizli şeyleri bilenin lütfundan bahset*." (VII, 663 b.8801)

Mevlânâ'nın Moğollara tebliğ bağlamında gördüğümüz bu gönül alıcı yaklaşım sayesinde, nice Moğol yöneticilerinin Konya'ya kadar gelip, Mevlânâ'ya olan saygı ve hürmetlerini arz ettikleri rivayetleri vardır. Mesela Keygatu Han, İrencin Noyan, Gazan Mahmud Han ve İlturmuş Hatun bunlardandır. (Aksarâyî, 141; Eflâkî, 1995/I, 54-55; II, 32-33, 209-210, 251-255)

Sonuç

Tasavvuf ahlakını ve inancını özümsemiş kimseler celal içre cemali görmesini bilirler. Ölüden diri, diriden ölü çıkabileceğine inanmışlardır. Ağaçlar ve üzüm, zaman zaman budanır. Kökleri sağlam olduğu takdirde budama ile onlar yeni ve daha güçlü filizler ve dallar verir. (Demirci, 1998/295) Moğollara karşı koymanın zorluğu hatta imkânsızlığını düşünen Mevlânâ, onlarla iyi ilişkiler kurmayı savunmaktadır. Bu tarz yaklaşım, onun aynı zamanda tasavvuf felsefesiyle örtüşmektedir. Mevlevî kültüründe önemli bir yeri olan "*Reaksiyonların menfi gayretleri ile değil, aksiyonların yapıcı ve müessir çabaları ile*" hareket etme düsturu kendisine dayandırılır.

Bu bildirinin Mevlânâ'nın Moğollarla ilişkisi üzerinde yapılan tartışmalara katkı sağlayacağını umuyoruz. Bu bildiride Mevlânâ'nın eserleri ile hakkında yazılanları (menkıbeleri) kullandık.

Mevlânâ eserlerinde Moğol yerine çoğu kez Tatar sözcüğünü kullanmaktadır. Moğol kelimesini zulüm kavramıyla birlikte anmasına karşın Tatar'a genelde olumlu anlam yüklemektedir. Bu belki de bilinçli bir tercihtir. Çünkü Mevlânâ Tatar ordusuyla Anadolu'ya gelen çok sayıda gayri Müslim Türk boylarından bahsetmektedir. Mesela "Hıta" en çok bahsettiği bir boydur. Hıta(y) güzelleri, miski, Huten güzeli gibi ifadeleri vardır. Yine Tatar ülkesinin miski deyimini sıklıkla kullanmaktadır. Mevlânâ, 'Hata' ile 'Hıta' sözcüğünü aynı yazarak, telmih sanatı yapmakta ve böylelikle Hıta(y)ların 'hatalı' olduklarının altını çizmektedir. Tatarlara iyi seslenmesinin mantığını bizzat açıklayan Mevlânâ: "*Şu gaddar dünyayı anmayı bırak; gizli şeyleri bilenin lütfundan bahset. Tatar'ın fitnesinden az laf et; Tatar ceylanının göbeğinden söz aç*." (Divân-ı Kebir, 2000/VII, 663 b.8801-8802) demektedir. Bu sözüyle de tebliğ stratejisini bilinçli olarak ortaya koymaktadır.

Mevlânâ, kendinin tebliğci özelliğine değinerek; "*Oysaki ben Tatarlardan iki yüz iman bayrağı yükselteceğim.*" (Divân-ı Kebir,2000/VII,428b.5574) demektedir.

Mevlânâ-Moğol ilişkileri ile ilgili verilen malumat menkıbelerde yer almaktadır. Menkıbelerin birçoğunda Moğolların, Mevlânâ'nın kerametiyle Müslüman oluşlarına değinilmektedir.

Tebliğ bağlamında hareket ettiğini düşündüğümüz Mevlânâ; polemik ve günlük siyasi çekişmelerden uzak durmayı, muhatabının gönlüne girmeyi, elinden geleni sonuna kadar yapmayı ve neticeyi Allah'a bırakmayı öğütlemektedir. Sadece akılla insanları ikna etmenin güçlüğüne inanan Mevlânâ, sevgi ve aşkla yaklaşılmasının önemine işaret etmektedir.

Kaynaklar

BARTHOLD, W., KÖPRÜLÜ, M.F., **İslam Medeniyeti Tarihi**, DİB Yay., Ankara 1984.

CÜVEYNÎ, Alâeddin Ata Melik, **Târîh-i Cihângûşâ**, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.

DEMİRCİ, Mehmet, **Hz. Mevlânâ ve Mevlevî Kültürü**, Kubbealtı Yay., İstanbul 2013.

EFLÂKÎ, Ahmed, **Menâkibu'l-Ârifîn**, (çev. Tahsin Yazıcı), MEB Yay., İstanbul 1995, I-II.

GÜNDÜZ, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yay., İstanbul 1998.

HUNKE, Sigrid, **Avrupa'nın Üzerine Doğan İslam Güneşi**, (çev. Servet Sezgin) İstanbul 1972.

İBN KESÎR, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Beyrut 1985, I-XIV.

İBNÜ'L-ESÎR, **el-Kâmil fi't-Tarîh (İslam Tarihi)**, (çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın), Bahar Yay., İstanbul 1987, I-XII.

KAYAOGLU, İsmet, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticileri ile Münasebetleri", **Selçuklu Ü. II. Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)** 3-5 Mayıs 1986, Konya 1987, 159-164.

KÜÇÜK, Osman Nuri, "Mevlânâ'nın Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları I", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, Ankara 2003, 259-322.

MAKSUDOĞLU, Mehmet, "Tatarlar Türk mü Moğol mu?", **Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, İstanbul 1997, S.11-12, 205-210.

MEVLÂNÂ, Celâleddin er-Rûmî, **Divân-ı Kebîr I-VIII**, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.

……., **Fîhî Mâ Fîh**, (çev. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın), İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

……., **Mesnevî I-II,** (haz. Adnan Karaosmanoğlu), Akçağ Yay., Ankara 2004.

……., **Mecâlis-i Seb'a (Yedi Meclis)**, (çev. Hicabi Kırlangıç), Ney Yay., İstanbul 2007.

……., **Rubâîler**, (çev. Mehmed Nuri Gençosman), Ataç Yay., İstanbul 2012.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, "Moğollar", **DİA**, İstanbul 2005, XXX, 225-229.

SİPEHSALAR, Feriduddin b. Ahmed, **Mevlânâ ve Etrafındakiler**, (çev. Tahsin Yazıcı), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

SPULER, Barthold, **İran Moğolları Siyaset İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350**, (çev. Cemal Köprülü), TTK Yay., Ankara 1957.

SÜMER, Faruk, "Argun", **DİA**, TDV Yay., İstanbul 1991, III, 355-357.

TEMİR, Ahmet, "Moğollar", **MEB Türk Ansiklopedisi**, Ankara 1976, c. 24

TEMİR, Ahmet, "Türk-Moğol İmparatorluğu Döneminde Sosyal ve Askeri Teşkilat", **Türk Kültürü**, X, S.118, İstanbul Ağustos 1972, 190-207.

TOGAN, İsenbike, "Çingis Han ve Moğollar", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay., İstanbul 2002, VIII, 235-255.

TURAN, Osman, **Selçuklular ve İslamiyet**, Ötüken Yay., İstanbul 2005.

MAWLANA AND MONGOLIANS IN THE CONTEXT OF ISLAMIC MISSION

Ali HATALMIŞ*

ABSTRACT

Mawlana is a true Islamic missionary, as demonstrated by how he led his life and the kind work he performed. The era he lived in was full of unrest and was painful. The Muslim world was surrounded by the shamanistic Mongolians in the East and by the crusaders in the West. Mawlana and his family had to leave the lands where he was born, due to the Mongolian invasion. Mawlana claimed to be hope for the Muslims and all the humanity. His universal attitude was outlined as uplifting, strong and progressive, in the Anatolian land where he sought refuge and which he assumed to be the last harbour. His call was to Islam the path of hope and true guidance. Mawlana might be said to have displayed a moderate attitude against the Mongolians, which were the superpower of the time. He had hope that the Mongolians would convert to Islam in due time so he established good relations with the Mongolian rulers which were aimed at encouraging them into Islam. This was especially true of Gazan Han. It is a historical fact that these invaders' children soon entered Islam.

In this paper the author addresses Mawlana's attitude towards the Mongolian invasion, his expectation that they would enter Islam, and his invitation thereto.

Keywords: Mawlana, Mongolians, Islamic mission, Shamanism, convertion to Islam, Islamization

*Yrd. Doç.Dr.Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (alihatalmis@yyu.edu.tr)